

Grzegorz Konieczka
(Archiwum Państwowe w Poznaniu Oddział w Gnieźnie)
mgr, gkonieczka@poznan.ap.gov.pl

Brakowanie niearchiwalnej dokumentacji „przechowalniczej”¹. Głos w sprawie kształtowania narodowego zasobu archiwalnego

Celem niniejszego tekstu jest próba zwrócenia uwagi na możliwość pozyskania przez archiwa państwowe akt, które w normalnym trybie nigdy by się nie pojawiły w ich zasobie. Dokumentację tę bowiem sklasyfikowano jako niepaństwowy nieewidencjonowany zasób archiwalny, który do archiwum państwowego trafia najczęściej jako wyjątek, a nie reguła. Na początku zaprezentowane zostaną dane dotyczące dokumentacji przechowalniczej i powiązanych z nimi tematycznie materiałów archiwalnych z zasobu archiwów państwowych, ujęte w szerszym kontekście rozwoju działalności gospodarczej w Polsce po 1989 r., w tym również działalności gospodarczej archiwów państwowych. Następnie przedstawione zostaną propozycje zmian systemowych w procedurze brakowania dokumentacji przechowalniczej. Intencją sugerowanych zmian jest chęć zachowania dla przyszłych badaczy możliwie najbardziej wartościowych, również pod względem stopnia uszczegółowienia treści, akt przedstawiających początki i rozkwit samodzielności gospodarczej Polaków po 1989 r.

¹ Termin ten definiuje dokumentację niearchiwalną zgromadzoną w archiwach państwowych w ramach ich działalności usługowej w zakresie przechowywania dokumentacji niearchiwalnej. Określenie to było wykorzystywane w toku dyskusji prowadzonej na posiedzeniach Centralnej Komisji Archiwalnej Oceny Dokumentacji (CKAOD) w kadencji 2016–2020 (kadencja wygaszona w 2018 r.). Przewijało się ono w przygotowywanym przez CKAOD projekcie zarządzenia dotyczącego brakowania dokumentacji przechowalniczej. Z uwagi jednak na konieczność pilnego wdrożenia wspomnianego zarządzenia, prace prowadzone przez CKAOD zarzucono, a samo zarządzenie wprowadzono w postaci przygotowanej przez Departament Kształtowania Narodowego Zasobu Archiwalnego.

Przełom lat 80. i 90. XX w. przyniósł Polsce szereg zmian, które zaowocowały m.in. swobodą prowadzenia działalności gospodarczej. W jej wyniku pojawiły się liczne prywatne przedsiębiorstwa, z których część powstała także wskutek przekształceń własnościowych zakładów państwowych. Niestety, nie wszystkie z takich podmiotów sprostały warunkom stawianym przez gospodarkę wolnorynkową. W efekcie, po likwidacji tych przedsiębiorstw, ich dokumentacja niearchiwalna trafiała m.in. do archiwów państwowych. Początkowo odbywało się to na zasadach ogólnych, na podstawie umów cywilno-prawnych. Umowy takie obejmowały nie tylko przechowywanie akt, ale również ich obsługę, włączając w to wydawanie kserokopii dokumentów, a także prowadzenie brakowania. Niestety, zdarzało się również, że dokumentacja taka przejmowana była przez archiwa państwowe w trybie ratowania akt. Najczęstszym powodem były niewłaściwe warunki przechowywania dokumentacji, mogące doprowadzić do jej zniszczenia. W rezultacie, formalności związane z przejęciem akt ograniczano do minimum, skupiając się przede wszystkim na zabezpieczeniu dokumentacji². Od 1 kwietnia 2003 r. archiwa państwowe dodatkowo uzyskały ustawową podstawę do prowadzenia działalności przechowalniczej (Dz.U. 2002, nr 241, poz. 2074). Nowelizacja „Ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach” pozwalała, by przechowalnictwo prowadzone było w ramach działalności gospodarczej archiwów państwowych. Jednak Najwyższa Izba Kontroli w swoim raporcie z 2016 r.³ zakwestionowała finansową stronę tej działalności, uznając, że środki finansowe pozyskiwane z umów cywilno-prawnych stanowią dochody budżetu państwa i powinny zostać odprowadzone na rachunek dochodów budżetu państwa⁴. Nie pozostało to oczywiście bez wpływu na budżety poszczególnych archiwów. Zwróciły one środki finansowe przeznaczone na obsługę dokumentacji przechowalniczej, pozostając z tą dokumentacją i z wiążącymi je umowami na przechowywanie akt⁵.

Obecnie⁶ w archiwach państwowych znajduje się ponad pięć mln teczek dokumentacji przechowalniczej, tj. ponad 48,5 tys. metrów bieżących akt (da-

² Np. gnieźnieński Oddział Archiwum Państwowego w Poznaniu (dalej: APPOG) przejął w ten sposób dokumentację dwóch zlikwidowanych gnieźnieńskich zakładów pracy. Dokumentacja ta była nieuporządkowana i nie posiadała prawidłowo sporządzonej, szczegółowej ewidencji.

³ Zakres i wyniki kontroli patrz: Raport Najwyższej Izby Kontroli znak LGD.410.018.2016, Nr ewid. 118/2017/P/16/064/LGD, z kontroli przeprowadzonej w okresie 2016–2017 pt. *Skuteczność działania systemu przechowywania dokumentacji osobowej i płacowej*, <https://www.nik.gov.pl/plik/id,15248,vp,17729.pdf> (dostęp 30 lipca 2018 r.)

⁴ Tamże, s. 23 i n.

⁵ Problem ten, niewątpliwie ważny z punktu widzenia działalności archiwów państwowych, zasługuje na odrębną, dogłębną analizę.

⁶ Stan na 31 lipca 2018 r.

lej: mb)⁷. Stanowią one, licząc łącznie materiały archiwalne i niearchiwalną dokumentację przechowalniczą, ponad dziesięć proc. wszystkich jednostek inwentarzowych zgromadzonych na półkach w tych archiwach, tj. prawie piętnaście proc. metrażu wszystkich akt znajdujących się w archiwalnych magazynach. Niestety, przywołane sprawozdania nie podają ani liczby, ani struktury własnościowej podmiotów, których dokumentacja trafiła do archiwów państwowych. Brakuje w nich również dat skrajnych tych akt⁸. Liczbę podmiotów ustalono na podstawie wpisów do internetowej bazy danych *Miejsca przechowywania dokumentacji osobowej i płacowej*⁹. Zgodnie z informacjami umieszczonymi w tej bazie, w sześćdziesięciu archiwach państwowych¹⁰ znajdują się akta 7311 zlikwidowanych, przede wszystkim niepaństwowych i niesamorządowych podmiotów¹¹.

Równocześnie archiwa państwowe przechowują w swoich zasobach materiały archiwalne instytucji gospodarczych i spółdzielni, które stanowią łącznie ok. dziesięć proc. zasobu archiwów państwowych (licząc tylko materiały archiwalne). Są to akta 10102 samodzielnych podmiotów, działających głównie w sferze państwowej i spółdzielczej przed 1989 r. W zespołach tych znajduje się prawie 3,7 mln jednostek archiwalnych i prawie 43,5 tys. mb¹².

⁷ 5009651 jednostek inwentarzowych, tj. 48569,89 mb. Dział 6. *Przechowywanie dokumentacji niearchiwalnej* sprawozdania statystycznego KN-1 za 2017 r. Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych oraz archiwów państwowych, https://www.archiwa.gov.pl/files/KN-1_2017.PDF (dostęp 30 lipca 2018 r.) Natomiast zgodnie z rozdziałem 10. *Przechowywanie dokumentacji niearchiwalnej* Sprawozdania z działalności Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych oraz archiwów państwowych w 2017 r., s. 74–76, zestawienie to nie obejmuje 1920 mb dokumentacji osobowo-płacowej przejętej z firmy Verrens Finance Sp. z o.o. z Ostródy, które są w trakcie ewidencjonowania, https://www.archiwa.gov.pl/files/SPRAWOZDANIE_2017.PDF (dostęp 31 lipca 2018 r.)

⁸ Tamże.

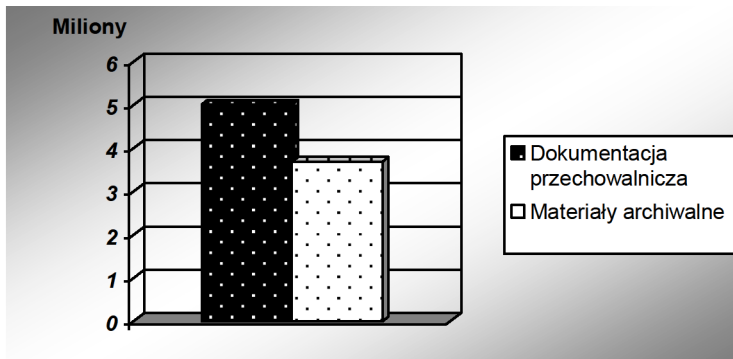
⁹ Miejsca przechowywania dokumentacji osobowej i płacowej, <https://ewidencja.warszawa.ap.gov.pl/miejsca.php> (dostęp 31 lipca 2018 r.).

¹⁰ Licząc łącznie, trzydzieści archiwów państwowych wraz z ich oddziałami zamiejscowymi.

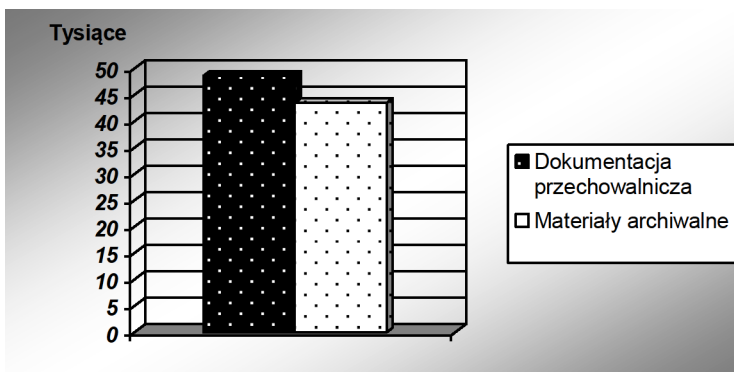
¹¹ Miejsca przechowywania dokumentacji osobowej i płacowej, <https://ewidencja.warszawa.ap.gov.pl/miejsca.php> (dostęp 31 lipca 2018 r.), kwerenda przeprowadzona w oparciu o wyszukiwarke *Znajdź przechowawcę*.

¹² Przeanalizowano raporty z wewnętrznego systemu archiwów państwowych Zintegrowany System Informacji Archiwalnej ZoSIA, dotyczące 71 archiwów państwowych (centralnych i terenowych wraz z oddziałami). Z zebranych danych wynika, że w zasobie archiwów państwowych znajdują się 10102 zespoły instytucji gospodarczych i spółdzielni, co daje ok. 10,3 proc. wszystkich zespołów archiwalnych oraz odpowiednio 3688422 j.a. – 7,61 proc. i 43480,59 mb – 13,05 proc. całości zasobu. Raporty z systemu ZoSIA: *Ogólna statystyka zasobu* oraz *Wykaz zespołów (zbiorów) według wybranych kryteriów*, zaznaczono parametr: klasyfikacja, a w następnej kolejności wybrano: spółdzielczość i instytucje gospodarcze (dostęp 20, 23–25 lipca 2018 r.).

Zintegrowany System Informacji Archiwalnej ZoSIA został stworzony dla archiwów państwowych w celu ewidencjonowania oraz inwentaryzacji zasobu archiwalnego. Szczegółowe



Wykres 1. Porównanie ilości jednostek (teczek) dokumentacji przechowalniczej i materiałów archiwalnych.



Wykres 2. Porównanie ilości metrów bieżących dokumentacji przechowalniczej i materiałów archiwalnych.

informacje patrz: Zarządzenie Nr 10 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 30 stycznia 2018 r. w sprawie eksploatacji Zintegrowanego Systemu Informacji Archiwalnej ZoSIA w archiwach państwowych, https://archiwa.gov.pl/files/zarzadzenia_NDAP/zarz_10_2018.pdf (dostęp 20 września 2018 r.). System ten został tutaj wykorzystany z uwagi na jego rozbudowane możliwości generowania syntetycznych raportów. Do powyższych danych można także dotrzeć poprzez zaawansowaną wyszukiwarkę ogólnie dostępnego internetowego serwisu archiwów państwowych <https://szukajwarchiwach.pl/>. Celem tego serwisu jest udostępnianie w internecie opisów materiałów archiwalnych z archiwów państwowych, gromadzonych m. in. w Zintegrowanym Systemie Informacji Archiwalnej ZoSIA, https://szukajwarchiwach.pl/o_serwisie (dostęp 27 września 2018 r.). W zaawansowanej wyszukiwarce należy wykorzystać filtry: „Dodaj filtr” – „Archiwum” i wybrać odpowiednie archiwum państwowe oraz „Dodaj filtr zespołu” – „Kategoria/Dział” i zaznaczyć hasła z kategorii „Spółdzielczość” – „W całej kat.: spółdzielczość” i z kategorii „Instytucje gospodarcze” – „W całej kat.: instytucje gospodarcze”. Wyniki wyszukiwania prezentowane są na poziomie opisów pojedynczych zespołów archiwalnych, np. w przypadku zasobu APPOG są to informacje dotyczące 27 zespołów archiwalnych, <https://szukajwarchiwach.pl/search?q=XTYPEro%3Azesp%20XARCHro%3A92%20XDZIALYro%3Ak13%20k15&order=> (dostęp 27 września 2018 r.)

Porównanie powyższych danych nasuwa się niejako automatycznie, choć w pierwszym przypadku mowa jest o niewartościowanych jeszcze aktach (w większości jest to dokumentacja niearchiwalna), a w drugim – o materiałach archiwalnych. Pokazuje ono jednak, z jak wielkim przyrostem podmiotów i dokumentacji mamy do czynienia po 1989 r. Wielkość niewybrakowanych jeszcze akt przechowalniczych, znajdujących się w archiwach państwowych, prawie odpowiada rozmiarami całości materiałów archiwalnych instytucji gospodarczych i spółdzielni, przechowywanych w archiwach państwowych. Jednak i tak przejęta dokumentacja przechowalnicza to niewielki procent akt wytworzonych przez prywatne podmioty gospodarcze. Zgodnie bowiem ze wspomnianym raportem Najwyższej Izby Kontroli z 2016 r., tylko w latach 1999–2016 z rejestru REGON wykreślono ponad 412 tys. podmiotów niebędących osobami fizycznymi¹³.

Nasuwa się zatem pytanie, w jaki sposób jesteśmy w stanie zabezpieczyć dla przyszłych badaczy źródła dokumentujące dzieje gospodarcze Polski. Zwracając przy tym szczególną uwagę na rozkwit tej sfery działalności obywateli państwa polskiego na przełomie lat 80. i 90. XX w.¹⁴ Tym bardziej, że w kontekście przywołanej liczby ponad 412 tys. podmiotów wykreślonych z rejestru REGON nie powinniśmy się ograniczać tylko do suchych danych podawanych np. przez Główny Urząd Statystyczny czy rejestr REGON. Brak dokumentacji poszczególnych podmiotów może być bardzo dotkliwy np. dla badaczy regionalistów czy badaczy dziejów gospodarczych.

Niestety, do takiej sytuacji mogło dojść w odniesieniu do okresu sprzed 1989 r. Praktycznie w każdym archiwum państwowym znajduje się dokumentacja zastępcza, na podstawie której można odtworzyć informację o instytucjach gospodarczych działających na terenie właściwości tego archiwum¹⁵. Często jednak brakuje akt konkretnych podmiotów¹⁶, które na lokalnym ryn-

¹³ Raport Najwyższej Izby Kontroli, s. 8.

¹⁴ Kwestia kompetencji ustawowych archiwów państwowych, dotyczących zadań archiwów w zakresie kształtowania narodowego i państwowego zasobu archiwalnego, stanowi temat na osobną dyskusję. Niniejszy artykuł skupia się na niepaństwowym nieewidencjonowanym zasobie archiwalnym wytworzonym przez zlikwidowane niepaństwowe i niesamorządowe podmioty gospodarcze. Akta te „zniknęły” już z przedpola archiwalnego i zostały przekazane różnego rodzaju przechowawcom lub znalazły się w archiwach państwowych jako dokumentacja przechowalnicza. Autor świadomie także pominął kwestię sankcji karnych związanych z nieuprawnionym niszczeniem dokumentacji oraz wątpliwości prawne dotyczące legalności działań niektórych przechowawców. Tematy te zasługują na odrębną analizę.

¹⁵ W aktach terenowych organów administracji państwowej (m.in. w materiałach prezydów gromadzkich, miejskich oraz powiatowych rad narodowych, urzędów gmin i miast, rad narodowych gmin i miast), aktach Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej bardzo często znajdują się sprawozdania dotyczące rozwoju gospodarczego danej jednostki terytorialnej.

¹⁶ Np. w zasobie APPOG znajduje się 27 zespołów instytucji gospodarczych i spółdzielni. Wydaje się to stosunkowo mała liczba, szczególnie gdy porównamy ją z ok. dwustoma jednostkami tego typu, znajdującymi się pod nadzorem Powiatowego Archiwum Państwowego

ku pracy stanowiły najważniejsze miejsca zatrudnienia lub odgrywały dla niego szczególną rolę.

Rozwiązaniem powyższego problem może okazać się dokumentacja przechowalnicza. To ona może zawierać potencjalne materiały archiwalne, które pozwolą zachować choć część dokumentacji podmiotów gospodarczych, a nie tylko informację o nich na poziomie różnych rejestrów państwowych. Trudność pojawia się już jednak na etapie ustalenia listy przechowawców, którzy posiadają interesującą nas dokumentację. Niestety, wspomniany raport NIK stwierdza m.in., że dokumentacja¹⁷ zlikwidowanych pracodawców jest w posiadaniu nie tylko zarejestrowanych przechowawców czy właścicieli zlikwidowanych firm, ale także przechowawców działających nielegalnie czy też innych podmiotów, które zgromadziły akta bez związku z prowadzoną działalnością (np. osoby fizyczne bądź organy gmin, niebędące organami założycielskimi dla firm, których dokumentację posiadają). Tym samym „pełna liczba podmiotów przechowujących dokumentację [...] nie jest znana”¹⁸. Raport podaje również dane, które dodatkowo mogą nam uzmysłowić skalę naszej niewiedzy na temat dokumentacji przechowalniczej znajdującej się poza archiwami państwowymi. W ewidencji prowadzonej przez Naczelną Dyрекcję Archiwów Państwowych znajduje się informacja o miejscu przechowywania akt ok. czterestu tys. pracodawców. Archiwum Państwowe w Warszawie posiada wiedzę o miejscu złożenia dokumentacji ok. 34 tys. podmiotów, a Zakład Ubezpieczeń Społecznych w swoim rejestrze odnotował miejsce przechowywania akt ok. 24 tys. zakładów pracy¹⁹. W raporcie tym jednak brakuje wyjaśnienia, czy dane w rejestrach są komplementarne. Choć można założyć, że informacje posiadane przez Naczelną Dyрекcję Archiwów Państwowych i Archiwum Państwowe w Warszawie częściowo się powtarzają. Na pewno zaś można stwierdzić, że w ewidencji prowadzonej przez Archiwum Państwowe w Warszawie znajdują się wpisy dotyczące 7311 podmiotów gospodarczych, których akta złożono w archiwach państwowych. Mając zatem na uwadze tak nikłą wiedzę na temat miejsc przechowywania

w Gnieźnie (przejęte akta pochodzą głównie z lat 1952–1975, tj. okresu funkcjonowania PAP w Gnieźnie). Należy jednak zwrócić uwagę, że część z nadzorowanych jednostek stanowiły oddziały terenowe ogólnopolskich jednostek organizacyjnych, często posiadających kilka placówek na terenie jednego powiatu, np. Polskie Koleje Państwowe. Również późniejsze przekształcenia zakładów, w tym ich łączenie, np. w ramach jednej branży lub ze względu na poziom i rodzaj produkcji, zmniejszyły liczbę potencjalnych aktotwórców, których akta podlegały przejęciu przez PAP w Gnieźnie. Przykładem mogą służyć akta Gnieźnieńskiego Przedsiębiorstwa Usługowo-Wytwórczego Przemysłu Terenowego w Gnieźnie, które obejmowało kilka mniejszych zakładów produkcyjnych.

¹⁷ Raport dotyczy tylko dokumentacji placowo-osobowej, jednak razem z nią do archiwów trafiły również inne akta wytworzone przez dany podmiot.

¹⁸ Raport Najwyższej Izby Kontroli, s. 7.

¹⁹ Tamże, s. 8.

potencjalnych materiałów archiwalnych, tym bardziej warto może docenić posiadaną dokumentację przechowalniczą. W pierwszej kolejności należałoby skupić się na aktach wspomnianych 7311 podmiotów gospodarczych, znajdujących się w archiwach państwowych. Dopiero w następnej kolejności zająć się innymi, możliwymi do zlokalizowania podmiotami.

Doskonałą okazję przeglądu takich akt daje nam procedura ich brakowania. Niezależnie bowiem od miejsca złożenia dokumentacji przechowalniczej, prędzej czy później przychodzi pora na jej zniszczenie. Natomiast jednym z elementów procedury brakowania jest zazwyczaj opinia bądź zgoda archiwum państwowego.

W przypadku dokumentacji znajdującej się w archiwach państwowych podstawą procedury brakowania jest Zarządzenie Nr 58 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 24 lipca 2017 r. w sprawie brakowania dokumentacji niearchiwalnej zgromadzonej w archiwach państwowych w ramach ich działalności usługowej w zakresie przechowywania dokumentacji niearchiwalnej (niepublikowane). Zgodnie z jego treścią, każdy wniosek dotyczący brakowania musi zostać zaopiniowany przez Komisję Archiwalnej Oceny Dokumentacji (dalej: KAOD) właściwą dla miejsca przechowywania akt (par. 1. ust. 1.). Ponieważ dokumentacja nie zawsze jest przechowywana w miejscu swojego wytworzenia, Zarządzenie pozwala w takim przypadku na poinformowanie archiwum państwowego właściwego dla miejsca wytworzenia akt o zamiarze ich brakowania. Odnosi się to jednak tylko do akt organów państwowych i państwowych jednostek organizacyjnych oraz organów jednostek samorządu terytorialnego i samorządowych jednostek organizacyjnych, które trwale zaprzestały działalności²⁰ (par. 1. ust. 3.). W każdym innym przypadku wniosek opiniowany jest jedynie przez KAOD archiwum właściwego dla miejsca przechowywania dokumentacji (par. 2.). Takie rozróżnienie akt ze względu na status właścicielski aktotwórcy wprowadza spore zamieszanie. W sytuacji ewidentnego niedoboru w zasobie archiwów państwowych dokumentacji niepaństwowych i niesamorządowych podmiotów gospodarczych pominięcie w procesie brakowania stanowiska archiwum państwowego właściwego dla miejsca wytworzenia akt budzi poważne wątpliwości. To właśnie takie archiwum jest najbardziej kompetentne w określeniu wagi danego podmiotu gospodarczego dla dziejów regionu. Zastrzeżenia wynikają także z faktu, iż nie zawsze da się ustalić, czy dany prywatny podmiot jest sprywatyzowanym zakładem państwowym, a jego dokumentacja (nawet tylko ta z okresu „sprywatyzowanego”) może być interesująca z punktu widzenia dziejów lokalnej społeczności.

²⁰ Od momentu wejścia w życie Zarządzenia, KAOD Archiwum Państwowego w Poznaniu nie otrzymał żadnego powiadomienia w sprawie brakowania przesłanego z innego archiwum państwowego. Również poznańskie Archiwum nie przesyłało żadnych powiadomienia.

Natomiast brakowanie dokumentacji przechowalniczej znajdującej się w gestii firm przechowalniczych odbywa się w trybie przewidzianym w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 20 października 2015 r. w sprawie klasyfikowania i kwalifikowania dokumentacji, przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych i brakowania dokumentacji niearchiwalnej (Dz.U. 2015, poz. 1743)²¹. Niestety, i w tym przepisie brakuje odwołania się do jakiegokolwiek opinii archiwum państwowego miejsca wytworzenia dokumentacji. I to nawet w sytuacji, gdy wniosek dotyczy akt podmiotów państwowych czy samorządowych. Zapisy par. 1. ust. 8. i 9. oraz załącznik nr 5 bardzo szczegółowo określają właściwość archiwów państwowych w zakresie prowadzenia brakowania, nie dając pola manewru w tej kwestii. Zgodnie z Rozporządzeniem, zgoda na wybrakowanie wydawana jest jednoosobowo przez dyrektora archiwum państwowego właściwego dla miejsca przechowywania akt (par. 9. ust. 1.). Dyrektor, wydając zgodę, nie musi także występować do lokalnego KAOD-u o wydanie opinii w sprawie brakowania akt²².

Zasadne jest zatem wprowadzenie wymogu, by każdorazowo informować archiwum państwowe właściwe dla miejsca wytworzenia akt o zamiarze ich brakowania²³. Powiadomienie takie bowiem pozwoli na wydanie decyzji przez najbardziej kompetentne osoby, czyli przez archiwistów posiadających szczegółową i dogłębną wiedzę na temat kompletności źródeł do dziejów gospodarczych danego regionu. Natomiast samo przekwalifikowanie akt przechowalniczych do materiałów archiwalnych powinno wiązać się automatycznie z przejściem tej dokumentacji przez archiwum państwowe właściwe dla miejsca ich wytworzenia²⁴. Choć procedura wyłączenia akt od brakowania

²¹ Przepis ten jest także podstawą do brakowania dokumentacji przechowalniczej znajdującej się w archiwach państwowych. Zarządzenie nr 58 bowiem nie określa procedury brakowania i można domniemywać, że powinna się ona odbywać na zasadach ogólnych. Dochodzi wtedy jednak do sytuacji, w której dyrektor archiwum państwowego, jako kierownik jednostki organizacyjnej przechowującej dokumentację przechowalniczą, występuje z wnioskiem o wydanie zgody (opinii) na jej wybrakowanie do... dyrektora archiwum państwowego miejsca jej przechowywania.

²² Z powyższej analizy wynika także, że oprócz wskazanej kwestii braku opinii archiwum państwowego właściwego dla miejsca wytworzenia akt przechowalniczych, w procedurze brakowania pojawił się kolejny problem. W zależności bowiem od tego, kto przechowuje dokumentację niearchiwalną, zgoda (opinia) na jej wybrakowanie wydawana jest w różnym trybie. Zgodę tę wydaje dyrektor archiwum państwowego, ale może to zrobić albo samodzielnie (wniosek firmy przechowalniczej), albo przy obowiązkowej współpracy lokalnego KAOD-u (wniosek archiwum państwowego w sprawie dokumentacji przechowalniczej). Jest to o tyle dziwne, że wydawana zgoda dotyczy takiej samej dokumentacji. Natomiast o miejscu jej składowania, a tym samym o trybie jej brakowania, decyduje często najzwyczajniejszy przypadek.

²³ Z uwzględnieniem terminów ustalonych w treści Zarządzenia nr 58 m.in. w par. 1. ust. 4. wskazującym trzydziestodniowy termin udzielenia odpowiedzi na przesłane powiadomienie.

²⁴ O czym nie mówi np. Zarządzenie nr 58.

i późniejsze jej przekazywanie pomiędzy archiwami może przysporzyć dodatkowych obowiązków, to zakładany efekt na pewno zrekompensuje całą tę dodatkową pracę. W celu zaś skrócenia czasu trwania formalności, w czynnościach tych można wykorzystać funkcjonalności narzędzi teleinformatycznych, na czele z systemem dedykowanym dla działalności nadzorczej archiwów państwowych – Nadzór i Kontrola Archiwalna (NiKA)²⁵.

Działalność archiwów państwowych ma na celu zabezpieczenie informacji²⁶, która powinna dać szansę przyszłym badaczom dokonania wyboru tematyki poszukiwań w maksymalnie szerokim zakresie, zarówno na poziomie dziejów całego państwa, jak i prześledzenia np. dziejów Spółdzielni Pracy Wytwórni Abażurów „Jedność” Gniezno, działającej na przełomie lat 50. i 60. XX w. Z uwagi na bogactwo powstającej dokumentacji można czasami błędnie założyć, że archiwa powinny się skupić na zbieraniu informacji na możliwie najwyższym poziomie opisu. W tym jednak przypadku warto uznać wyjątkowość dokumentacji przechowalniczej, a znaczne rozmiary potencjalnych materiałów archiwalnych rozpatrywać pod kątem ich wartości źródłowej.

Bibliografia

Źródła drukowane

Zarządzenie nr 3 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 22 lutego 2016 r. z sprawie systemu teleinformatycznego NIKA – Nadzór i Kontrola Archiwalna, https://archiwa.gov.pl/files/zarzadzenia_NDAP/zarz03.pdf (dostęp 2 września 2018 r.).

Zarządzenie nr 10 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 30 stycznia 2018 r. w sprawie eksploatacji Zintegrowanego Systemu Informacji Archiwalnej ZoSIA w archiwach Państwowych, https://archiwa.gov.pl/files/zarzadzenia_NDAP/zarz10_2018.pdf (dostęp 20 września 2018 r.).

Opracowania

Nadzór i Kontrola. Archiwalna instrukcja postępowania i podręcznik użytkownika, https://archiwa.gov.pl/files/zarzadzenia_NDAP/zarz03-zal.pdf (dostęp 20 września 2018 r.).

Raport Najwyższej Izby Kontroli znak LGD.410.018.2016, Nr ewid. 118/2017/P/16/064/LGD, z kontroli przeprowadzonej w okresie 2016–2017 pt. „Skuteczność działania systemu przechowywania doku-

²⁵ System ten umożliwia wprowadzanie, przechowywanie, edytowanie oraz analizę danych dotyczących czynności z zakresu kształtowania narodowego zasobu archiwalnego, w tym czynności nadzorczych. Szczegółowe informacje patrz podręcznik użytkownika: *Nadzór i Kontrola. Archiwalna instrukcja postępowania i podręcznik użytkownika*, https://archiwa.gov.pl/files/zarzadzenia_NDAP/zarz03-zal.pdf (dostęp 20 września 2018 r.), podręcznik ten stanowi załącznik do Zarządzenia nr 3 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 22 lutego 2016 r. z sprawie systemu teleinformatycznego NIKA – Nadzór i Kontrola Archiwalna https://archiwa.gov.pl/files/zarzadzenia_NDAP/zarz03.pdf (dostęp 20 września 2018 r.).

²⁶ Informacji w szerszym tego słowa znaczeniu. Postać zapisu tej informacji ma obecnie znaczenie drugorzędne.

- mentacji osobowej i płacowej", <https://www.nik.gov.pl/plik/id,15248,vp,17729.pdf> (dostęp 30 lipca 2018 r.).
- Sprawozdanie statystyczne KN-1 za 2017 r. Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych oraz archiwów państwowych, https://www.archiwa.gov.pl/files/KN-1_2017.PDF (dostęp 30 lipca 2018 r.).
- Sprawozdanie z działalności Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych oraz archiwów państwowych w 2017 r., https://www.archiwa.gov.pl/files/SPRAWOZDANIE_2017.PDF (dostęp 31 lipca 2018 r.).

Bazy danych

- Miejsca przechowywania dokumentacji osobowej i płacowej, <https://ewidencja.warszawa.ap.gov.pl/miejsca.php> (dostęp 31 lipca 2018 r.).
- Internetowy serwis archiwów państwowych, <https://szukajwarchiwach.pl/> (dostęp 27 września 2018 r.).
- Wewnętrzny system archiwów państwowych: Zintegrowany System Informacji Archiwalnej ZoSIA (dostęp 20, 23 – 25 lipca 2018 r.).

Grzegorz Konieczka

Brakowanie niearchiwalnej dokumentacji „przechowalniczej”. Głos w sprawie kształtowania narodowego zasobu archiwalnego

Streszczenie

Przekształcenia własnościowe przełomu lat 80. i 90. XX w. sprawiły, że w Polsce nastąpił rozkwit działalności gospodarczej, prowadzonej przez prywatne podmioty. Konkurencja sprawiła jednak, że część z nich zakończyła działalność, a wytworzona przez nie dokumentacja niearchiwalna została przekazana na czasowe przechowywanie m.in. do archiwów państwowych. Zgodnie z obowiązującymi przepisami akta te są brakowane, a zgodę wydaje archiwum państwowe miejsca przechowywania dokumentacji. Natomiast archiwum państwowego miejsca wytworzenia akt wypowiedzi się tylko odnośnie do brakowania dokumentacji przedsiębiorstw państwowych i samorządowych. Ponieważ jednak dla dziejów gospodarczych Polski po 1989 r. istotne znacznie mają podmioty prywatne, warto, by głos archiwistów posiadających najlepszą wiedzę na temat kompletności źródeł do dziejów gospodarczych danego regionu (tj. miejsca wytworzenia akt), był obligatoryjny także dla brakowania akt podmiotów niepaństwowych i niesamorządowych.

Słowa kluczowe: dokumentacja przechowalnicza, brakowanie, zasób archiwalny, dzieje gospodarcze Polski

Disposal of non-archival stored documentation. A view in the discussion on the shape of national archival collection

Abstract

Ownership transformation in the late 1980s/early 1990s led to economic prosperity for private enterprises. However, due to competition, some of them closed down and their non-archival documentation was transferred to be temporarily stored e.g. in national archives. According to the provisions in force, those files are disposed of, and the permission to do so is issued by the national archive for the region where the documents are stored. The national archive for the region where the files were produced only has its say in matters regarding the disposal of documents from state- or local government-owned enterprises. However, since private entities are of major importance for the economic history of Poland after 1989, it seems justified that the voice of archivists, who have the most extensive knowledge on the completeness of sources on the economic history of a given region (i.e. the place where the files had been created), be also required when disposing of files from private enterprises, i.e. ones not owned by the state or local government.

Key words: stored documentation, disposal, archival collection, economic history of Poland